

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו הגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

תשע"ח

גליון מס' 108

שיעור מיוחד במשנתו ותורתו של רבינו מרן הגראי"ל שטיינמן זיע"א נמסר בליל שב"ק פרשת בשלח בבית הכנסת המרכזי משכנות יעקב בב"ב

פטירת הגרש"ז אולמן זצ"ל

השבוע הלך לבית עולמו המרא דאתרא הגאון רבי שלמה זלמן אולמן זצ"ל שהיה לו מכנה משותף בולט עם רבינו ראש הישיבה הגראי"ל שטיינמן זצ"ל בענוה ובצניעות שהיה שפל ברך, הולך בצידי דרכים ולא מחזיק טיבותא לנפשיא, ולמרות שהיה בגילו של יבדלחט"א הגאב"ד הגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א וישב איתו עשרות בשנים כחבר מן המנין בבית הדין התבטל אליו כעפרא דארעא ובשעת ישיבתם בדין היה מטה את עצמו לכיונו של הגר"נ.

וכשהיה נכנס למעונו של מרן רה"י זיע"א, רבינו היה מלווהו עד לפתח הדלת, וכפי שגדולי הדור ובראשם מרנן הגר"ח קניבסקי והגר"נ קרליץ שליט"א מספרים על מרן זיע"א שהחזו"א לגודל הערכתו אליו היה מלווהו עד לפתח הדלת אנו נספר שמרן רה"י הרב שטיינמן זצ"ל היה מלווה את הגרש"ז אולמן זצ"ל עד לפתח הדלת!

מעלת מצוה שבנ"א לחבירו

סיפר לי רבינו זצ"ל שהוא היה באסיפה יחד עם הגר"נ קרליץ שליט"א, ובדרשתו שם הביא רבינו את דברי הרא"ש בפירושו בריש מסכת פאה שכשיש לפניו מצוה שבין אדם למקום ומצוה שבין אדם לחבירו יעדיף את המצוה שבין אדם לחבירו.

והגאב"ד הגר"נ קרליץ התפלא על הדברים, וביקש מרן להביא מסכת ברכות שבסופה יש משניות זרעים עם פירוש הרא"ש, וכשראה הגר"נ את הדברים הוא עיניו.

ויש בנותן טעם להביא דברים ששמעתי מפי השמועה בשם המהרש"ם על מה שאמרו חז"ל בגמ' סוטה (יג).

ת"ר בא וראה כמה חביבות מצוות על משה רבינו, שכל ישראל כולן נתעסקו בביזה והוא נתעסק במצוות, שנאמר 'חכם לב יקח מצוות', והיינו שבזמן שכל עם ישראל נתעסקו בביזת מצרים עסק משה רבינו במצות העלאת עצמות יוסף.

והקשה המהרש"ם מהו יקח מצוות בלשון רבים, יקח מצוה היה צריך לומר שהרי משה נתעסק במצוה אחת שזהו העלאת עצמות יוסף, ועוד מהו חכם לב, מה ענין לב לכאן.

ותירץ ע"פ מה שאמרו חז"ל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה שאם חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה, ופירש המהרש"ם שכל"ז במצוות שבין אדם למקום אבל במצוות שבין אדם לחבירו לא שייך לומר דבמחשבה כאילו קיים את המצוה, והגע בעצמך בעני שמבקש צדקה בפתח ואדם נאנס ולא נותן לו האם שייך לומר שהוא קיים בזה את המצוה הרי למעשה העני לא קיבל בזה מאומה.

ולפי"ז ביאר דלפני משה רבינו היו שתי מצוות, ביזת הים ועצמות יוסף, וכיון שבפועל לא שייך לקיים את שתיהם חישוב משה רבינו בחכמתו שמצות ביזת הים היא מצוה שבנ"א למקום ומצות עצמות יוסף היא מצוה שבנ"א לחבירו, ולפיכך עליו לקיים בפועל את מצות עצמות יוסף, ואת מצות ביזת הים שהיא בנ"א למקום יקיים במחשבה כיון שאינו יכול לקיימה ע"י מעשה, ולכן נאמר 'יקח מצוות' בלשון רבים שנמצא שקיים את שתי המצוות אחת בפה ואחת בלב, ולכן אף נאמר 'חכם לב' שמשה בחכמתו ידע להשתמש עם הלב כדי להרויח את שתי המצוות יחדיו.

ולפי"ז יש לפרש שמהאי טעמא מצוה שבין אדם לחבירו

עדיפא ממצוה שבנ"א למקום דמצוה של בנ"א לחבירו שייך לקיימה רק בפועל, ובאותו הזמן יקיים אף את המצוה שבנ"א למקום בלב מחמת אונסו, אך האמת דבלשונו של הרא"ש שם מבואר שהטעם הוא דבכל מצוה של בנ"א לחבירו יש ג"כ מצוה של בנ"א למקום ולפיכך היא עדיפא מיניה¹.

המסר הגדול שהעביר החזו"א לתלמידים

לפני שישים וחמש שנה היה בב"ב יהודי בשם רבי אברהם אליהו ינקלביץ שהיה החלבן של ב"ב עד שגילו שהוא מלמד בחסד עליון ונהפך למלמד, ומספרים תלמידיו שכל מי שלמד אצלו ידע את כל הפרשות והפרקים בגמ' שלימד על בוריים עד כדי שכאשר לימד חומש 'ויקרא' ידעו התלמידים בדיוק כיצד מקריבים קרבנות בבית המקדש, והחזו"א והרב מפונביץ' שהעריכוהו עד למאד היו מגיעים מידי שנה בשנה לבחון בכיתתו.

ובשנה אחת כאשר הגיע החזו"א לבחון את תלמידיו על פרק 'אלו מציאות' הקדים החזו"א ושאל את כלל התלמידים האם הם יודעים את פרק 'אלו מציאות', וכשכולם ביחד השיבו כן, אמר להם שהם נכשלו בשאלה הראשונה וביקש שיאמרו מתוך פרק אלו מציאות מדוע הם נכשלו, וענו התלמידים שהרי מבואר בגמ' באלו מציאות (כג:) דבג' מילי משנו רבנן בדיבוריהו בפוריא ואושפיזא ובמסכתא, ופירש"י דמסכת היינו שאם יש בידך מסכת פלוני אע"ג דסדורה

היא לו, יאמר לאו ומדת ענוה היא, ומשום כך על התלמידים היה לומר שאינם יודעים כדבעי פרק זה.

וסיפרתי מעשה זה למרן זצ"ל, והתפלא רבינו ואמר שהרי החזו"א הנחה אותנו שלא להכשיל תלמידים בבחינה, וכשהיה בוחן את התלמיד באופן ישיר היה שואל בתחילה שאלה בינונית, ואם התלמיד ידע היה מעלה את דרגת השאלה ושואל שאלות קשות, ומאיך אם היה טועה היה מוריד את דרגת השאלה ושואל שאלות קלות ביותר, וכך יצא שכלל התלמידים יצאו בסיפוק מהבחינה, וא"כ תמה רבינו כיצד יתכן שבמקרה זה הכשיל החזו"א את התלמידים בבחינה, ואף פקפק באמיתות הסיפור².

ויתכן שסבר החזו"א שבשאלה זו מונח עתידם התורני של התלמידים, שהרי מפורסם לכל שהחזו"א היה גדול המשרישים את מה שאמרו חז"ל 'גדול תלמוד שמביא לידי מעשה', שבזכותו הרבה הלכות שנשארו בגדר תלמוד בלבד הגיעו לכלל מעשה כגון מצוות התלויות בארץ ושאר דברים, וכדי שיתרגלו התלמידים לתרגם את לימודם למעשה הוצרך החזו"א כביכול להכשילם כדי שיבינו שהיו צריכים לתרגם את לימודם הלכה למעשה וכך יידעו את דרך הלימוד האמיתית.

וידוע המעשה על החיי אדם שעסק קצת גם במסחר, וכשיצא ליריד ראה שם סוחר שלמד בין מסחר למסחר בעריבות והתמדה מופלאה, והתפעל החיי אדם מאוד מדבר זה, אך למעשה בשעת מסחרו התנהג אותו סוחר להפך ממה שאמרו חז"ל, וכששאלו החיי אדם ע"כ תמה ואמר מה הקשר בין לימודי לעולם המעשה³.

³ **ושמעתי** שהחזו"א היה בוחן בכיתה ח' בבתי אבות פונביץ' אצל המלמד רבי דוב רזנשטיין זצ"ל, והיה שם ילד (ממשפחה קשה שאביו היה פרטיזן בימי המלחמה) שלא ידע את התשובות הקלות ביותר, וביקש החזו"א מאותו ילד שיביא גמ' קידושין ויקרא את מאמר חז"ל (דף ט ע"ב) 'אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש', כדי שאותו ילד ירגיש שגם הוא אמר משהו.

ולאחר מספר שנים התפרסם על ישב"ק מסוימת שנבחנו שם קבוצת בחורים על מאות דפי גמ', ואותו ילד שלמד בישב"ק זו היה ביניהם, וכשסיפר אותו מלמד ע"כ לחזו"א, אמר החזו"א שלעולם א"א לדעת איזה מאמר חז"ל יפתח את ליבו של הילד, ובחכמתו הבין החזו"א שזהו המאמר הנצרך לאותו ילד באותו הזמן.

¹ **והעיר** לאחר השיעור הגאון רבי דורון דוד גולד שליט"א שבספר אתון דאורייתא (כלל י"ג) כתב שכשהוא אנוס מלקיים מצוה שבנ"א למקום הוא פטור לגמרי, אך כשהוא אנוס במצוה שבנ"א לחבירו הוא נשאר מחויב במצוה אלא שאינו יכול לקיימה.

והיינו כעין יסוד המהרש"ם שבמצוה של בנ"א לחבירו העיקר הוא המעשה ורק אז מקיימים את המצוה, ולכן אף שהוא אנוס עדיין הוא נשאר מחויב במצוה.

² **והעיר** הגאון רבי צבי שטיינברג שליט"א שיתכן לומר שהחזו"א לא הכשיל דוקא יחיד כדי שלא לביישו, אך לא נמנע מלשאל שאלה כללית את כולם אף שיתכן שיכשלו כולם בשאלה זו.

הצד שהוא זכר יש לאם גם סימני זכר ועליה לקחת גם תרנגול זכר בשביל עצמה.

ושאלתי את רבינו דלדבריו נמצא דכיון שהכפרה היא לאם ולא לעובר, אם יולד העובר קודם יום הכיפורים יצטרך הוא כפרה בפ"ע, שהרי הכפרה מקודם היתה לאם ולא לעובר, ואמר שנכונים הדברים וכך ראוי להורות לפי דברי הגר"א.⁴

בירך ברכת 'בורא פרי העץ והאדמה' האם יצא יד"ח?

מעשה שהיה באחד האדמורי"ם שבשעת עריכת "הפירות טיש" בט"ו בשבט כשהביאו לפניו מיני פירות העץ ומיני פירות האדמה מכל המינים והסוגים, צירף האדמו"ר את שתי הברכות יחדיו ובירך "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם בורא פרי העץ והאדמה", ויש לדון האם עשה טוב ויצא ידי חובת ברכת העץ וברכת האדמה או לאו.

ושאלתי כן את רבינו מרן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל, ואמר שיוצא בכה"ג רק ידי חובת ברכת העץ, ומה שהוסיף 'והאדמה' אין בכך כלום, כיון שאין ברכה כזאת והוי כפטומי מילי בעלמא, אמנם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א אמר שאי"ז ברכה כלל כיון ששינה ממטבע שטבעו חכמים, ולא יוצא בזה ידי חובתו כלל.

ושוב הראו לי דיש מקור להנהגת האדמו"ר הנ"ל, דהנה כבר דן בזה הכפ החיים (בסי' ר"ו אות י"ב) וכתב דבדיעבד יוצא ידי חובת שתי הברכות כיון שכיון בברכתו על שתיהן, וראיתו היא מדברי הרמב"ם (פ"א ממעשר הלכה ס"ז) ונפסק בשו"ע (יור"ד סי' של"א) דאם מפריש תרומה לבד ומעשר לבד מברך על כל אחד ואחד בנפרד, אך אם מפריש תרומות ומעשרות יחדיו מברך על שתיהן 'להפריש תרומות ומעשרות', ומוכח ששייך לצרף שתי ברכות בברכה אחת, וה"נ בנידון דידן.

אמנם רבינו מרן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל אמר שיש לחלק בין המקרים, דבתרומות ומעשרות שתי הברכות חלות על אותם פירות ולכך שייך לברך את שתי הברכות

מדוע מעוברת צריכה ב' תרנגולים

פעם אחת נתלוותי למרן זיע"א ברכבו לברית שהתקיימה בגבעת שמואל בעשרת ימי תשובה, ובדרך לשם שאלתי את רבינו על דברי הרמ"א בהלכ' יוה"כ שלמעוברת נוהגים ליקח לכפרות שני תרנגולים אולי תלד זכר, דהיינו שאת התרנגולות לוקחים בשביל היולדת עצמה, ואת התרנגול אולי תלד זכר, ופירש הגר"א שהטעם שדי בשני תרנגולים ולא מצרכין ליקח גם תרנגולת נוספת אולי תלד נקבה כיון שעובר ירך אמו וממילא הבת אינה צריכה כפרה שהרי היא כירך האם.

ושאלתי את מרן דהדברים הם פלא, דא"כ מדוע צריכה המעוברת להביא שני תרנגולים, הרי אף הזכר הוא כירך אמו ומדוע צריך הוא כפרה?, ושמעתי שהגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א מצאצאי הגר"א אמר שזוהי השאלה הראשונה שהוא ישאל את רבינו הגר"א כשיקומו שוכני עפר בתחית המתים בב"א.

והתיגע רבינו כל הנסיעה בשאלה זו, וכשנכנס לברית מיד לאחר החיתוך קודם הברכות קרא לי ואמר שיש לו תירוץ, ולאחר הברית תמה עלי נהגו המסור הרב יצחק רוזנגרטן שליט"א ואמר לי 'איך אתה שואל את הרה"י שאלה כזו לפני ברית, זה היה פיקוח נפש, הרה"י בקושי החזיק את התינוק וכמעט שהוא נפל על הארץ, ואיני יודע אם זה נחשב שהרה"י היה סנדק או אני הוא שהחזיק את התינוק'.

וכך תירץ ראש הישיבה, שהרי אנו לא מבינים באמת מה הענין לקחת בכפרות זכר ולזכר ונקבה לנקבה מדוע א"א לעשות כפרות בתרנגולות על זכר ולהיפך, אלא שע"פ קבלה וענינים גבוהים צריך כל אחד את הכפרה לפי הסימנים שלו, ולכך זכר צריך תרנגול זכר ונקבה תרנגולת נקבה.

ולפי"ז שאל רבינו מה יהיה הדין באנדרוגינוס שיש לו גם סימני זכר וגם סימני נקבה, והשיב שיצטרך גם תרנגול וגם תרנגולת לכפרתו, וא"כ זהו ביאור דברי הגר"א דכיון שעובר ירך אמו ואינו גוף בפ"ע נמצא שעל

אע"פ שלא טוב להזכיר שמו של אדם (כשהוא לפניך ואפשר גם בלי הזכרת שמו) דהזכרת שם האדם מעוררת עליו דינים, אך תינוק כיון שהוא זך בלא חטא אין לחשוש מכך.

⁴ ועוד יש לומר דאף לדברי הגר"א אי"צ לעשות כפרות שוב, כיון שתינוק בן יומו אינו צריך כפרה כלל שהרי לא חטא מעולם, וכן שמעתי ממרן זצ"ל על מה שנוהגים לערוך בברית 'מי שברך' עם הזכרת שמו של התינוק

כאחד, אך בנידונינו שכל ברכה חלה על פרי אחר לא שייך לאומרם כאחד אלא צריך לומר כל ברכה בפ"ע.

ולפי חילוק זה יהיה נפק"מ אם ירצה להפריש תרומות מפרי אחד ומעשרות מפרי אחר, דבכה"ג אף בתרומות ומעשרות עליו לברך שתי ברכות כיון שברכתו היא על שתי פירות שונים (שמעתי מהגרי"א דינר שליט"א).

ולפני מספר שנים שאלתי כן את רבינו הגרא"ל שטיינמן זצ"ל וחילק בנוסח אחר, דלגבי תרומות ומעשרות יש על הפרי את ב' החיובים, גם חיוב תרומות וגם חיוב מעשרות, ומשום כך יכול לכוללם בברכה אחת, אך בברכת פרי העץ ופרי האדמה אין על פרי האדמה את החיוב של ברכת העץ וכן להפך, ולכן אין יכול לכוללם יחד בברכה אחת.

והנה בס' רשימות מהגה"צ רבי יהודה הורוויץ זצ"ל מדז"קוב ירושלים (חתן האדמו"ר "בעל האמרי חיים" זצ"ל וממקורבי מרן החזו"א), מובא שהיה אוכל תפוחי אדמה מעורב עם לבן, והסתפק האם התפר"א הם העיקר או הלבן, ומשום כך בירך 'בא"ה אמ"ה בורא פרי האדמה' וחזר ובירך 'בא"ה אמ"ה שהכל נהיה בדברו' ואז אכל משניהם כאחד, והגאון רבי טוביה וויס שליט"א גאב"ד העדה"ח כתב בהסכמה לספר הנ"ל שלא היו צריכים להביא מעשה זה, דלברך ברכה נוספת אחר הברכה הראשונה קודם שטעם הוי הפסק, ואינו נכון להלכה.

אין אדם שעושה למעלה מיכולתו

אספר סיפור אישי, כשהייתי ר"מ בישיבת ברכת יצחק אור יהודה, אחד מבני הבית שבנו למד באותה עת בישיבה רצה לשבח אותי בפני מרן זיע"א ואמר לרבינו ר' מרדכי עושה למעלה מיכולתו' וכששמע רה"י מילים אלו הרים את עיניו הק' ואמר לו במילים נוקבות 'האם יש אדם שעושה למעלה מיכולתו? וכי אתה יודע את היכולות של האדם, הרי ר' אהרן קוטלר אחד הפך את כל אמריקה שהיתה שממה רוחנית, האדם לא יודע את עוצמת היכולות שלו, אין אדם שעושה למעלה מיכולתו, **אם אתה רוצה לשבחו תאמר שהוא עושה יותר ממה שעושים אחרים!**

ובאופן כללי מרן זצ"ל סלד מאוד מגוזמאות, וכשפעם הזכרתי לפניו אברך ת"ח ואמרתי לו שאותו אברך הוא ת"ח גדול, אמר לי מרן, ת"ח גדול? וכי הוא יודע את כל הש"ס על בוריו, וכי הוא לא מסיח דעתו מן התורה אפי' לרגע אחד?, וכששאלתי את רבינו מי מבין האברכים נחשב לת"ח גדול, השיב לי 'רבי חיים ברמן' שהרי הוא לא מסיח דעתו מן התורה אפי' לרגע אחד⁵.

אתה יודע ש"ס?

בשנים האחרונות דיבר מרן פעמים רבות על לימוד הש"ס, וכשהיו אנשים נכנסים אליו היה שואל 'אתה יודע ש"ס?', וכשהיו משיבים בשלילה היה ממשיך ושואל, וחצי ש"ס אתה כן יודע, רבע ש"ס אתה כן יודע?, ואף כשהיו מגיעים אליו ראשי קהילות ואדמו"רים היה שואל האם בקהילתם יש אנשים שיודעים ש"ס, ומאידך גיסא היה סולד מן השטחיות.

וכמה פעמים סיפר לי שהחליט ללמוד יחד עם החברותא הג"ר שמחה וינברג שליט"א שבע דפים ליום, והיה אומר לו בענותנותו העצומה 'הרי אתה מלמד שבע דף ליום, תלמד גם אותי', אך אמר לי שמעולם לא הצליח ללמוד בצורה הזו כי איך אפשר ללמוד בלי להבין הרי זה לא בגדר תלמוד תורה כשלומדים ללא הבנה, ואף הוסיף שדברי החזו"א שבאבילות ובתשעה באב מותר ללמוד דברים הרעים גם בעיון הם פשוטים וברורים שהרי לימוד בלי עיון אינו לימוד.

ובענין זה שמעתי מרבינו שהעולם חושב שאגדות הם סוגיות קלות, ולא כן אלא אדרבה הם סוגיות קשות ביותר למתעמקים בהם, ובכלל אין כמעט מושג כזה של סוגיא קשה וקלה, אלא מה שלומדים בשטחיות הוא קל ובעיון הוא קשה, וכשהיו אומרים לו שיבמות היא מסכת קשה היה אומר שהוא למד אותה בעודו ילד, ולמד אז ארבעים פעם את החצי הראשון ושישים פעם את החצי השני, אך האמת שיש בה קושי מחמת החשבונות, אלא שמחמת הגירסא דינקותא מסכת זו קלה אצלי.

כמה דקות שאל ר' חיים את היושב לצידו 'האם עשו כבר את האופרוף?', מבהיל.

⁵ **וסיפרו** לי שבשבוע שעבר היתה שמחת אופרוף לנכדו של הגר"ח ברמן בבית המדרש 'משכנות יעקב', ולאחר שזרקו סוכריות ורבים ניגשו לאחל לו מזל טוב, בחלוף